

**DAMAT FERİT PAŞA HÜKÜMETLERİ TARAFINDAN MİLLÎ
MÜCADELE ALEYHİNDE YAPILAN İTTİHAÇÇILIK VE BOLŞEVİKLİK
PROPAGANDASININ TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİNDEKİ
YANSIMALARI**

REFLECTIONS OF PROPAGANDA OF BOLŞEVİZM AND İTTİHAÇÇILIK IN
GRAND NATIONAL ASSEMBLY OF TURKEY MADE BY THE GOVERNMENTS
OF DAMAT FERİT PASHA AGAINST NATIONAL STRUGGLE

ONUR SEMİZ

Doktora Öğrencisi, Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü
Ph. D. Student, Atatürk University Turkish Researches Institute

onor_semiz@hotmail.com

 <https://orcid.org/0000-0002-4625-3869>

BETÜL ASLAN

Prof. Dr, Atatürk Üniversitesi Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü,
Prof. Dr, Atatürk University Department of Turkish and Social Sciences Education,

betula@atauni.edu.tr

 <https://orcid.org/0000-0003-3681-7517>

Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi - Journal of Turkish Researches Institute
TAED-66, Eylül - September 2019 Erzurum

ISSN-1300-9052

Makale Türü-Article Types : Araştırma Makalesi-Research Article

Geliş Tarihi-Received Date : 27.05.2019

Kabul Tarihi-Accepted Date : 28.08.2019

Sayfa-Pages : 693-712

 <http://dx.doi.org/10.14922/Turkiyat4290>

www.turkiyatjournal.com

<http://dergipark.gov.tr/ataunitaed>

This article was checked by

 iThenticate®

DAMAT FERİT PAŞA HÜKÜMETLERİ
TARAFINDAN MİLLÎ MÜCADELE ALEYHİNDE YAPILAN
İTTİHATÇILIK VE BOLŞEVİKLİK PROPAGANDASININ TÜRKİYE
BÜYÜK MİLLET MECLİSİNDEKİ YANSIMALARI
REFLECTIONS OF PROPAGANDA OF BOLŞEVİZM AND İTTİHATÇILIK
IN GRAND NATIONAL ASSEMBLY OF TURKEY MADE BY THE
GOVERNMENTS OF DAMAT FERIT PASHA AGAINST NATIONAL
STRUGGLE

ONUR SEMİZ-BETÜL ASLAN

Öz

Bu makale, Damat Ferit Paşa Hükümetleri tarafından halkın Milli Mücadele'ye karşı desteğini azaltmak için yapılan İttihatçılık ve Bolşeviklik propagandasını ve bu söz konusu propagandaların Türkiye Büyük Millet Meclisine nasıl yansıdığını konu edinmiştir. Bu sayede Milli Mücadele döneminin daha iyi anlaşılmasına ve değerlendirilmesine yardımcı olmak amaçlanmıştır. Damat Ferit Paşa Hükümetleri, hem İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin kamuoyunda ve halk nazarında düşen itibarını kullanarak, hem de Sovyet Rusya ile Milli Mücadele'yi yönetenlerin yakınlaşmasını fırsat bilerek, Anadolu'da yürütülen faaliyetlerin İttihatçılık ve Bolşeviklik olduğu yönünde ithamlarda da bulunmak suretiyle halkın milli harekete karşı bakışını olumsuz yönde etkilemeye çalışmıştır. Bu yönde propaganda faaliyetlerini yürütürken, çeşitli basın organlarından, bazı cemiyetlerden ve İtilaf Devletlerinden de destek görmüştür. Damat Ferit Paşa Hükümetleri tarafından yapılan bu propaganda faaliyetleri Türkiye Büyük Millet Meclisinin çeşitli oturumlarında gündeme getirilmiş, Milli Mücadele'ye verdiği ve vereceği tahribat üzerinde görüşmeler ile alınacak önlemler hakkında tartışmalar yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Propaganda, Damat Ferit Paşa, İttihatçılık, Bolşeviklik, Türkiye Büyük Millet Meclisi

Abstract

This article discusses İttihatçılık and propaganda of Bolshevism made by the government of Damat Ferit Pasha to reduce public's support against National struggle and how is reflected these propaganda's to Grand National Assembly of Turkey. In this way, it is aimed to help to better understand and evaluate the National Struggle period. The government of Damat Ferit both by using declining reputation of the committee of union and Progress in the public opinion and community opinion and by taking advantage of the rapprochement of the leaders of the National Struggle with Soviet Russia and by making accusations that the activities carried out in Anatolia were Union and Bolshevism tried to negatively affected the perception of people against national movement. While carrying out propaganda activities in this direction, it received support from various media, some societies and Allied States. These propaganda activities carried out by the governments of Damat Ferit Pasha in Turkey Grand National Assembly has been raised in the various sessions, and was made discussions about measures which will be take and on negotiations on the destruction that will give and give to the National Struggle.

Key Words: Propaganda, Damat Ferit Pasha, İttihatçılık, Bolshevism, Turkey Grand National Assembly

Giriş

Birinci Dünya Savaşı sonrasında verilen Milli Mücadele, Türk milleti adına bir ölüm kalım savaşına dönüşmüştür. Türk tarihinin daha iyi anlaşılması açısından bu mücadele döneminin farklı perspektiflerden bakılarak değerlendirilmesi gerekmektedir. Çünkü söz konusu bu dönem askeri mücadelenin yanı sıra diplomasi, istihbarat ve propaganda yönünden de mücadelenin verildiği bir süreç olmuştur. Bu çalışma, Milli Mücadele Dönemi'nde Damat Ferit Paşa Hükümeti tarafından milli harekete karşı halkın desteğini azaltmak için yapılan propaganda faaliyetlerini ve Türkiye Büyük Millet Meclisindeki yansımalarını ortaya koymaya çalışmıştır.

Milli Mücadele Dönemi'nde yapılan İttihatçılık ve Bolşeviklik propagandasına geçmeden önce propaganda teriminin açıklanması konunun daha iyi anlaşılması adına faydalı olacağı düşünülmektedir.

Latince kökenli propaganda kavramı¹, Türk Dil Kurumu tarafından “*bir öğreti, düşünce veya inancı başkalarına tanıtmaya, benimsetmeye ve yayma amacıyla söz, yazı vb. yollarla gerçekleştirilen çalışma*” şeklinde tanımlanmaktadır. Oxford sözlüğü ise propaganda tanımını “*bir fikre veya harekete taraftar kazandırmak amacı ile düzenlenen programların bütünü*”² şeklinde yapmıştır. Terence H. Qualter ise “*Propaganda Teorisi ve Propagandanın Gelişimi*” adlı makalesinde propaganda kavramını; “*bir bireyin veya grubun başka bireylerin veya grupların tutumlarını belirleyip biçimlendirmek, kontrol altına almak veya değiştirmek için, haberleşme araçlarından yararlanarak ve bu bireylerin veya grupların belirli bir durum veya konumdaki tepkilerinin kendi amaçlarına uygun tepkiler şeklinde olacağını umarak giriştikleri bilinçli bir faaliyet*”³ şeklinde açıklamıştır. Bir başka tanımda ise propaganda “*propagandayı yapana doğrudan doğruya veya dolaylı bir şekilde faydası dokunmak üzere belli bir topluluğun fikirlerini, hislerini, düşüncelerini, davranışlarını, tavır ve hareketlerini tesir altında tutmak için yayımlanan herhangi bir bilgi, fikir, doktrin veya özel tebliğdir.*”⁴ şeklinde ifade edilmiştir. Kazım Karabekir Paşa ise, “*savaşta ve barışta dikkatli bakışları başka tarafa çevirmek, dostu kuvvetli, düşmanı zayıf göstermek, düşman halkını ve ordusunu fikri olarak bozmak için yapılan maksatlı yanlış bilgilerdir.*”⁵ diyerek uygulama yöntemleri üzerinden bir propaganda tanımı yapmıştır.

¹ Propaganda kelimesi Latince “*Propagare*” kökünden gelmekte ve yeni fidanlar elde etmek üzere toprağı ekme anlamında kullanılmıştır. Ancak sosyolojik bir kavram olarak ilk defa Roma Katolik Kilisesi tarafından kullanılan propaganda kelimesi, sosyolojik bir terim olarak fikirlerin yayılmasına anlamına gelmektedir. J.A.C. Brown, *Beyin Yıkama*, (Çev. Behzat Tanç), Boğaziçi Yayınları, İstanbul, 1973, s.9.

² Brown, *Beyin Yıkama*, s. 9; Bayram Küçüköğlü, *Milli Mücadele Sürecinde Uygulanan Propaganda Yöntemleri ve Atatürk'ün Propaganda Kişiliği*, (Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Diyarbakır, 2005, s. 5.

³ Terence H. Qualter, “*Propaganda Teorisi ve Propagandanın Gelişimi*”, (Çev. Ünsal Oskay), *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilimler Fakültesi Dergisi*, XXXV, 1-4, Ankara, 1992, s. 279.

⁴ Servet Avcı, *Milli Mücadele'de Propaganda Faaliyetleri (1918-1923)*, (Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi), Isparta, 2010, s. 1; Halis Karaaslan, *Milli Mücadele Döneminde İç İsyanların Çıkışında Dini Faaliyet ve Propagandanın Rolü*, (Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi), İzmir, 1997, s. 3.

⁵ Kazım Karabekir, *Gizli Harp İstihbarat*, (Haz: Emrullah Tekin), Kamer Yayınları, İstanbul, 1998, s. 61-62.

Propaganda, yeni bir mücadele metodu gibi görünse de insanlık tarihi kadar eski bir yöntem olduğu söylenebilir. İnsanoğlu, tarihte hemen hemen tüm savaşlarda propaganda yöntemini kullanmıştır. Nitekim ünlü Çin savaş uzmanı ve düşünürü olan Sun Tzu'nun “*Düşmanı savaşmadan yenmek, ustalığın doruk noktasıdır.*”⁶ sözü savaşlarda propagandanın önemini ve tarihin ilk zamanlarından itibaren propagandanın kullanıldığını kanıtlar niteliktedir. 1600'lü yılların başında Katolik kilisesi tarafından iman ve inancı savaşmadan yaymak amacıyla kullanılan propaganda, Fransız İhtilali'nden sonra ise siyasi alanda da kullanılmaya başlanmıştır. XIX. yüzyılda ise artık devletleri yöneten siyasetçiler kamuoyunun desteğini her zaman almak zorunda olduklarını kabul ederek propagandayı iktidarlarının devam etmesi için bir araç olarak görmüşlerdir.⁷ XX. yüzyıla gelindiğinde ise devletlerin propagandayı adeta bir silah olarak kullanmaya başlaması ile birlikte propagandanın anlamında da bir takım değişiklikler meydana gelmiştir. Bu yüzyılla birlikte propaganda kavramı, “*bir takım güçlerin, ferdin veya kitlenin psikolojisi üzerinde karanlık maksatlarla, bazı menfaatler elde etmek için yaptığı çalışmalar*” şeklinde yorumlanması daha ön plana çıkarılmıştır. Propaganda kavramının bu şekilde kullanılmasının miladı olarak da I. Dünya Savaşı kabul edilmektedir.⁸ Bu tarihten sonra propaganda, her ne kadar zihinlerde olumsuz bir anlam oluştursa da olumlu amaçlar içinde kullanılmıştır. Bir durum karşısında halkı bilgilendirmek, kitleleri toplum yararına bir amaç etrafında toplamak, bir toplumun birlik ve beraberlik içerisinde hareket etmesini sağlamak gibi amaçlar içinde propaganda yapıldığı bilinmektedir.

Türk milleti adına I. Dünya Savaşı'nın devamı ve bir ölüm kalım mücadelesi olarak kabul edilen Milli Mücadele yıllarında Damat Ferit Paşa Hükümetlerinin XX. yüzyıldaki propaganda tanımına uygun olarak bir takım propaganda faaliyetlerinde bulunduğu görülmektedir.

1. Damat Ferit Paşa Hükümetlerinin Milli Mücadele Hareketine Karşı Yaptığı İttihatçılık Propagandası ve Türkiye Büyük Millet Meclisindeki Yansımaları

Damat Ferit Paşa Hükümetlerinin, Milli Mücadele aleyhinde yaptığı propagandalardan ilki, milli hareket mensuplarının ittihatçı oldukları, milli hareketi ise ittihatçılığı yeniden canlandırmak için girişilen faaliyetler olarak nitelemektedir.

Damat Ferit Paşa Hükümetleri, İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin kamuoyunda ve halk nazarında Osmanlı Devleti'nin savaşa girmesinin ve yenilmesinin tek sorumlusu olarak görülmesinden dolayı İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin düşen itibarını kullanarak, halkın milli harekete karşı algısını da değiştirmek istemiştir.⁹ Özellikle ittihatçı liderlerin Mondros Mütarekesi'nden hemen sonra ülkeyi terk etmeleri, halkın İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne karşı olan öfkelerini körüklemiştir.¹⁰ Bu durumun farkında olan Damat Ferit

⁶ Sun Tzu, *Savaş Sanatı*, (Çev. Sibel Özbudun), Anahtar Kitapları Yayınevi, İstanbul, 1996, s. 39.

⁷ Avşar, *Milli Mücadele'de Propaganda Faaliyetleri*, s.4.

⁸ Brown, *Beyin Yıkama*, s.9.

⁹ Osman Demirbaş, *İttihat Ve Terakki Cemiyeti Ve Milli Mücadele*, (İstanbul Üniversitesi, Atatürk İlkeleri Ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi), İstanbul, 1999, s. 77.

¹⁰ Bünyamin Kocaoğlu, *Mütarekede İttihatçılık: İttihat ve Terakki Fırkası'nın Dağılması (1918-1920)*, (Ed. Osman Selim Kocahanoğlu), Temel Yayınları, İstanbul, 2006, 70. İttihatçı liderlerinin ülkeyi terk etme tarihi Gotthard Jaeschke tarafından 1 Kasım 1918 olarak verilmektedir. Gotthard Jaeschke, *Türk Kurtuluş Savaşı Kronolojisi*, Türk

Paşa Hükümetleri ise bu hareketin bir ittifakçı tertibi olduğu yönündeki propagandalarına hız vermiştir. Bu sayede halkın Milli Mücadele'ye karşı ilgisini azaltmayı amaçlayan Damat Ferit Paşa Hükümetleri, kendi otoritesini hiçe sayan ve gün geçtikçe güçlenen milli hareketi saf dışı bırakmayı düşünmüştür.

Damat Ferit Paşa Hükümetleri, milli harekete olan halk desteğini azaltmak için bu propagandayı kullanırken, aynı zamanda hükümet olarak da Milli Mücadele'yi bir ittifakçı faaliyeti olarak görmüştür. Bu tür girişimleri başlatan liderlerin ve Müdafaa-i Hukuk Cemiyetlerinin yöneticilerinin önemli bir kısmının İttihat ve Terakki Cemiyeti kökenli olmaları, II. Meşrutiyet'in ilanı sırasında İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin ordudan aldığı yardım gibi Milli Mücadele hareketinin ordudaki subay ve komutanlardan destek görmesi bu şekilde düşünmesine neden olan etkenlerdir.¹¹

Damat Ferit Paşa'nın sadarete geldiği tarihten başlayarak ittifakçıların yargılanması gerektiği konusunda düşünceleri mevcuttu. O'na göre; "...dünyanın her yerinde, harbe girmiş memleketler, sulh masasında me'suliyetin milletlerine değil de, milletlerinin düşünce ve arzuları haricinde hareket etmiş olan hükümetlerin me'suliyetini ispat için bunları mahkemeler huzuruna çıkarmakta, alenen muhakeme etmek ve mahkum etmektedirler."¹² Damat Ferit Paşa'nın ikinci sadareti zamanında Dâhiliye Nazırı bulunan Ali Kemal Bey, 26 Haziran 1919 tarihinde tüm vilayetlere bir beyanname göndermiş, ordu müfettişliği emriyle asker ve iane toplandığını, hükümetin bu şekilde bir talimatının olmadığı için bunu yapanların cezalandırılacağını belirttikten sonra, milli hareketi İttihat ve Terakki Cemiyeti'ni tekrar canlandırmak için oluşturulan bir yapı olarak tanımlamıştır.¹³ Aynı kabinede Evkaf Nazırlığı yapmış olan Elmalılı Hamdi Bey'in, "ittihatçı dolabı" olarak gördüğü Anadolu hareketini, mevki sahibi olmak isteyen ve ordu dağıtıldıktan sonra aç kalmaktan korkan kişiler tarafından başlatıldığını ifade etmesi¹⁴ bu hükümetlerinin milli hareket hakkındaki görüşlerini ortaya koymaktadır.

Damat Ferit Paşa ile İngiliz Yüksek Komiserliği memurlarından Hohler arasında gerçekleşen bir görüşme milli hareketin ve mensuplarının ittifakçı olarak görüldüğünü belirten bir başka örnektir. Bu görüşmede Damat Ferit Paşa, Hohler'e; "...komitelerin (İttihat ve Terakki) yeniden dokuz başlı yılan kafalarını kaldırmaya" başladıklarını ve kendi kabine üyelerinin bile Mustafa Kemal Paşa'dan istifa etmek için emir aldıklarını ifade

Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1970, s.1. Sina Akşin ise bu tarihi 1/2 Kasım 1918 olarak belirlemektedir. Sina Akşin, *Damat Ferit Paşa Hükümetleri ve Milli Mücadele*, I, (2. Baskı), İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2004, s.64. Zeki Sarıhan ise, 2/3 Kasım 1918 olarak tespit etmiştir. Zeki Sarıhan, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü: (Açıklamalı Kronoloji) - Mondros'tan Erzurum Kongresi'ne (30 Ekim 1918- 22 Temmuz 1919)*, I, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1993, s.8.

¹¹ Demirbaş, *İttihat Terakki Cemiyeti ve Milli Mücadele*, s. 77.

¹² Cemal Kutay, *Siyasi Mahkûmlar Adası: Malta*, (neş. Mustafa Unan), Tarih Yayınları Müessesesi, İstanbul, s. 154.

¹³ Ali Fuat Cebesoy, *Milli Mücadele Hatıraları*, (ed. Osman Selim Kocahanoğlu), Temel Yayınları, İstanbul, 2000, s. 98-101.

¹⁴ Osman Akandere, "Damat Ferit Paşa Hükümetleri Döneminde Kuva-yı Milliye Hareketine Yöneltilen İthamlar", *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S.16, s.5; Osman Akandere, Hasan Ali Polat, *Damat Ferit Paşa Hükümetlerinin Milli Mücadele Karşıtı Faaliyetleri*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2011, s. 44.

etmiştir.¹⁵ Ayrıca Tan gazetesi muhabirine verdiği ve hem İstanbul basınında hem de yabancı basında yayınlanan bir röportajında; milli hareketin askeri bir mahiyeti olmadığı gibi millete de dayanmadığını belirtmiş, bu söz konusu hareketi Anadolu'ya kaçan birkaç subay tarafından çıkarılan bir hareket şeklinde yorumlayarak tamamen “ittihatçı tertibi” olarak değerlendirmiştir.¹⁶

Damat Ferit Paşa Hükümetleri dışında, milli harekete muhalif olan bazı kesimler de bu hareketin bir ittihatçılık faaliyeti olduğunu lanse etmeye çalışmışlardır. Bunlardan biri olan Teali İslam Cemiyeti tarafından yayınlanan bir beyanname, Anadolu'da Mustafa Kemal Paşa önderliğinde meydana gelen hareket “İttihatçılık”, hükümet ile vatandaşları arasına sokulan bir “fitne”, devlete düşmanların bile yapmayacağı fenalıkları yapan bir faaliyet olarak değerlendirilmiş ve bu “şakilerin” meydana getirdiği topluluğun ortadan kaldırılması için bir girişimde bulunulmadığından yakınılmıştır.¹⁷ Milli hareketin en önemli muhaliflerinden olan Hürriyet ve İtilafçılar ise Anadolu hareketinin başında olan herkesi ittihatçı olarak kabul ediyordu. Milli Mücadele'nin başarı kazanmasının kendilerinin yıllardır başa gelmek verdikleri mücadeleyi boşa çıkarabileceğini düşünüyorlardı.¹⁸ Bu nedenle Ali Rıza Paşa Kabinesi zamanında bile hükümete milli hareket hakkında iki muhtıra vererek, bu muhtıralarda milli hareketi “eşkıya, isyancı, cinayet komitesi ve türediler” olarak nitelendirildikten başka “Kuva-yı Milliye denilen ve kişilikleri herkes tarafından bilinen bu adamlar ‘sabun köpüğünden’ farksız” olarak değerlendirilmiştir.¹⁹ Hürriyet ve İtilaf Fırkası, Anadolu'ya propagandacılar göndermek suretiyle karışıklıklar çıkarmaya ve milli hareketi bu şekilde etkisiz hale getirmeye de çalışmıştır. Milli Mücadele'nin başarısız olması ve Türk Milleti'nin İngiliz himayesine girmesi için faaliyet gösteren İngiliz Muhipleri Cemiyeti de Hürriyet ve İtilafçılar ile işbirliğine girişmiş²⁰ ve İngiliz çıkarları doğrultusunda çalışmalar yaparak, Anadolu'ya birçok propagandacı göndermiştir.²¹

Damat Ferit Paşa Hükümetlerinin söz konusu propagandasını destekleyen basın organları da mevcuttur. Alemdar gibi Milli Mücadele hareketine muhalif olan gazetelerde, Anadolu'da başlayan milli hareketin İttihatçılık hareketi olduğunu belirten makalelere yer verilmiştir. 6 Ekim 1919 tarihli “Hareket-i Milliye – İttihat ve Terakki” başlıklı yazıda, İttihatçıların kendilerini hareket-i milliye olarak gösterdiği, on senelik tecrübenin sonunda

¹⁵ Gotthard Jaeschke, *Kurtuluş Savaşı İle İlgili İngiliz Belgeleri*, (Çev. Cemal Köprülü), (3. Tıpkı Basım), Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 2011, s. 169; Akandere, Polat, *Damat Ferit Paşa Hükümetlerinin Milli Mücadele Karşıtı Faaliyetleri*, s. 43.

¹⁶ Yahya Akyüz, *Kurtuluş Savaşı ve Fransız Kamuyu 1919-1922*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, s. 51; Celal Bayar, *Ben De Yazdım*, VII, Sabah Kitapları, s.78-79.

¹⁷ Tarık Zafer Tunaya, *Türkiye'de Siyasal Partiler: Mütareke Dönemi*, II, (2. Basım), İletişim Yayınları, s. 386-390.

¹⁸ Mesut Aydın, “Milli Mücadele Dönemi'nde Anadolu'ya Giriş ve Çıkışları Kontrol Altında Tutan Kuruluşlar”, *Atatürk Yolu Dergisi*, Yıl: 3, 5, Ankara, 1990, s.23.

¹⁹ Tunaya, *Türkiye'de Siyasal Partiler*, II, s. 288.

²⁰ Cengiz Dönmez, *Milli Mücadele'ye Karşı Bir Cemiyet: İngiliz Muhipleri Cemiyeti*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 1999, s.188-190.

²¹ Aydın, “Milli Mücadele Dönemi'nde Anadolu'ya Giriş ve Çıkışları Kontrol Altında Tutan Kuruluşlar”, s. 23; Mustafa Kemal Atatürk, *Nutuk-Söylev 1919-1920*, I, (4. Baskı), Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1999, s.10. İngiliz Muhipleri Cemiyeti hakkında daha geniş bilgi için bkz. Tunaya, *Türkiye'de Siyasal Partiler*, II, s. 472-484; Dönmez, *Milli Mücadele'ye Karşı Bir Cemiyet: İngiliz Muhipleri Cemiyeti*, s. 37-184.

bu memleketin artık bir İttihat ve Terakki yönetimine tahammül edemeyeceği belirtilmiştir. Söz konusu makalenin devamında bu harekete mensup olanların hiçbir fırka ile bağlantısı bulunmadığı yönünde yemin ettikleri ifade edildikten sonra Anadolu'daki hareketin, meşru bir hareket olarak kabul görmesinin ancak İttihat ve Terakki'ye karşı takınacağı vaziyete göre şekilleneceği anlatılmıştır.²² Aynı gazetede, işin içine kirli ellerin girmesi nedeniyle Teşkilat-ı Milliye'nin önemini kaybetmeye başladığı, Ankara'da milli hareketin olmadığı ve onun yerine "ittihatçı canilerin yaptıkları gibi soygunculuğun" var olduğu vurgulanmıştır.²³

Alemdar gazetesi başta Anadolu'daki harekete karşı olan temkinli yaklaşımını bir zaman sonra sertleştirerek, söz konusu hareketin İttihatçılara siper olduğunu ifade etmiştir. Aynı gazeteye göre, bu hareket ortaya çıktığı zaman bütün İttihatçıların yüzü gülmeye başlamıştır.²⁴ Nitekim 25 Aralık 1919 tarihinde, milli hareketin ortaya çıkmasını İttihat ve Terakki için bir fırsat olarak değerlendirmiştir. İttihatçıların "Milli" kelimesini kendilerine siper yapmak suretiyle bu kelimenin arkasına saklandıklarını ifade ettikten sonra, "Bizim için, Osmanlılar için, Türkler için, Şark için, Garp için velhasıl bütün dünya için bir tek bi aman düşman vardır. İttihat ve Terakki" diyerek ittihatçı düşmanlığını ifade etmiş ve Kuva-yı Milliye içindeki ittihatçılara dikkat çekmeye çalışmıştır.²⁵

Alemdar gazetesinin milli hareket hakkındaki ittihatçılık ithamları her geçen gün daha sertleşmiştir. Refii Cevad, 12 Ocak tarihli "Mustafa Kemal Paşa'nın Nutku" isimli makalesinde, "Mustafa Kemal Paşa, ilk defa Teşkilat-ı Milliye'ye taraftar olduğu zaman biz bundan memleketin istifade edebileceğini ümit ediyorduk. Ve Teşkilat-ı Milliye'nin, sırf milli bir teşkilat olacağını zannediyorduk. Tamamen aksi çıktı. Yavaş yavaş gördük ki Teşkilat-ı Milliye'de at oynatanlar hep İttihatçılar oldu. Vaktiyle işkencecilik, sopacılık edenler Teşkilat-ı Milliye'de birer kahraman kesildiler..." ifadelerini kullanmıştır.²⁶

Refii Cevad'a göre, Kuva-yı Milliye yılanın zehrini kertenkeleden alması gibi kuvvetini İttihat Terakki'den aldığı için milli bir kuvvet olamazdı. Bu şekilde ancak olsa olsa Kuva-yı İttihadiye olabilirdi. Nitekim Kuva-yı Milliye işlediği cinayetlerle memleket bu felaketli günlerine gelmişti.²⁷ Netice itibari ile Kuva-yı Milliye, "ittihatçılık şekaveti" altında Osmanlı Devleti'ne karşı girişilen bir "isyan hareketi" olarak halka lanse edilmeye çalışılmıştır.²⁸ Damat Ferit Paşa Hükümetleri basını da kullanarak bu konuda daha etkili bir politika yürütmeye çalışmıştır.

Milli hareketin bir İttihatçı faaliyeti olduğu yönünde yapılan propagandanın özellikle İstanbul'un işgali ve Damat Ferit Paşa'nın tekrar iktidara gelmesinden sonra şiddetlendiği; beyanname, fetva ve hutbe gibi vasıtalarla somutlaştırıldığı görülmektedir. Damat Ferit Paşa Hükümetlerinin tavrındaki söz konusu sertleşmede, İstanbul'un işgalinden ve Meclis-i Mebusa'nın kapatılmasından sonra İstanbul'da önde gelen

²² Alemdar, 6 Teşrin-i Evvel 1335/1919.

²³ Alemdar, 28 Teşrin-i Evvel 1335/1919.

²⁴ Alemdar, 9 Teşrin-i Sani 1335/1919.

²⁵ Alemdar, 25 Kanun-u Evvel 1335/1919.

²⁶ Akandere, Polat, *Damat Ferit Paşa Hükümetlerinin Milli Mücadele Karştı Faaliyetleri*, s. 54.

²⁷ Alemdar, 4 Mart 1336/1920.

²⁸ Akandere, Polat, *Damat Ferit Paşa Hükümetlerinin Milli Mücadele Karştı Faaliyetleri*, s. 47.

şahısların Milli Mücadele'ye katılmaları, Mustafa Kemal Paşa'nın Ankara'da millet iradesine dayalı bir Meclis açma girişiminde bulunması da elbette ki etkili olmuştur.

Bu bağlamda Damat Ferit Paşa, 11 Nisan 1920 tarihinde yayınladığı beyannamede, “*milli hareketi hürs ve çıkarlar uğruna girilen fitne ve fesat hareketi*” olarak değerlendirmiş, bu harekete katılanları ise anayasayı ve devletin kanunlarını ayaklar altına alan “*yalancı milliyetçiler*” olarak tanımlamış hatta Milli Mücadele'yi idare edenleri tehdit eden ifadeler dahi kullanmıştır.²⁹ 11 Nisan 1920 tarihli fetvada ise milli hareket, halifelğin yüceliğini küçültmekle ve ülkede fitne çıkarmaya çalışmakla suçlanmıştır.³⁰ Yine Damat Ferit Paşa Hükümetinin etkisiyle hutbelerde Milli Mücadele aleyhinde söylemlerde de bulunulmuştur. 21 Mayıs'taki hutbesinde Mustafa Sabri, Anadolu'daki milli hareket ile ittihatçılığı ilişkilendirmek suretiyle Mustafa Kemal önderliğindeki Milli Mücadele'yi “*mazlumları asan ve kesen bir hareket*” olarak halka anlatmaya çalışırken,³¹ Hafız İsmail Efendi de 26 Mart 1920 tarihinde Ayasofya Camii'nde verdiği bir hutbede, milli hareket aleyhinde açıklamalar yapmıştır.³² Bu durum Damat Ferit Paşa Hükümetlerinin ve milli harekete muhalif olanların dinin halk üzerindeki etkisini kullanarak, milletin Milli Mücadele'ye destek vermesinin önüne geçmeye çalıştığını göstermektedir.

Damat Ferit Paşa Kabinesinde Maarif ve Dâhiliye Nazırlığı da yapmış olan Ali Kemal Bey, 7 Mayıs tarihli makalesinde, Mustafa Kemal Paşa ve yanındakileri “*şöhret, hürs ve menfaat peşinde koşan, halkı tekrardan kırdırmaya çalışan maceraperestler*” olarak ifade ederken, Mustafa Kemal Paşa başta olmak üzere Kuva-yı Milliye hareketinin önde gelenlerini devlete, millete, saltanata ve hilafete karşı gelen “*isyancılar*” olarak tanıttıyordu. Bu şekilde Mustafa Kemal ile birlikte bu harekete destek verenleri ittihatçılık ve din düşmanlığıyla suçlayan Ali Kemal Bey, Ankara'da TBMM'nin açılmasını ve yeni bir hükümet kurulmasını ise İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin devamı olarak değerlendiriyordu. Kurtuluş Savaşı tamamlandıktan sonra bu konuda yanıldığını ifade edecek olan Ali Kemal Bey'e göre milli hareketi örgütleyen kişiler “*küfrün timsal-i mücessemi*” olarak görülmüşlerdir.³³

Milli Mücadele'yi sadece hükümet ve hükümet yanlısı matbuat değil, aynı zamanda Padişah da ittihatçı tertibatı olarak görmekteydi. Vahidettin, İttihat ve Terakki'nin tekrardan güçlenerek harekete geçmesinden ve iktidarına karşı faaliyette bulunmasından endişelenmekteydi. Bundan dolayı da, İttihat ve Terakki'nin gücünü kırmak ve halk gözünde itibarını azaltmak amacıyla, İttihat ve Terakki'ye ve bu örgütün bir uzantısı olarak gördüğü Müdafaa-i Hukuk Cemiyetlerine karşı sert bir tutum takınmıştır.³⁴ Sultan Vahidettin tarafından Kuva-yı Milliye mensupları “*eskilerin yordakçıları*” değil, “*aynı tarihin salikleri*” olarak görülmüştür. Nitekim Vahidettin, İzmir'in işgalinden sonra

²⁹ Akandere, Polat, *Damat Ferit Paşa Hükümetlerinin Milli Mücadele Karşıtı Faaliyetleri*, s. 116-117.

³⁰ Hülya Özkan, *Damat Ferit Paşa Hükümetleri ve Milli Mücadele Karşıtı Faaliyetleri*, (4 Mart 1919-16 Ekim 1920), Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1994, s. 91-92.

³¹ *Alemdar*, 22 Mayıs 1336/1920.

³² Akandere, Polat, *Damat Ferit Paşa Hükümetlerinin Milli Mücadele Karşıtı Faaliyetleri*, s. 47. Hafız İsmail Efendinin hutbesinin tamamı için bkz. *Alemdar*, 27 Mart 1336/1920.

³³ Salih Tunç, *İşgal Döneminde İstanbul Basını (1918-1922)*, (İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi), İstanbul, 1999, s. 317-318.

³⁴ Demirbaş, *İttihat ve Terakki Cemiyeti ve Milli Mücadele*, s. 78.

meydana gelen ve işgale karşı koymayı amaçlayan faaliyetleri “yeni ittihatçılık” olarak değerlendirmiştir.³⁵

İtilaf Devletlerinin de, Milli hareketi İttihatçıların bir faaliyeti olarak görüp bu yönde propaganda yaptıkları anlaşılmaktadır. İtilaf Devletlerinin bu şekilde bir düşünceye kapıldıkları İngiliz Yüksek Komiseri Amiral Calthorpe’nin raporlarına dahi yansımıştır.³⁶ Nitekim Calthorpe, İzmir’in işgalinden sonra ortaya çıkan mücadele ruhunu İttihat ve Terakki Komitesi mensuplarının çalışmaları neticesinde meydana gelen bir durum olarak değerlendirmiştir.³⁷ Bunun dışında İngiliz diplomat Mr. Bohler de raporunda, “*Bir İttihat ve Terakki Cemiyeti hükümetinin iş başına gelmesinin hiç de arzu edilemeyeceği fikrinde olduğumu katıyetle ifade etmek isterim. Böyle bir hareketi durdurmak için kesin tedbir almamız icap edeceğe benziyor.*”³⁸ demektedir. İstanbul’un işgalinden sonra İtilaf Devletlerinin yayınlamış olduğu bildiri de, Milli hareketin isim değiştirmiş bir İttihat ve Terakki hareketi olduğu ilan edilmiştir.³⁹ Ayrıca İngiliz Yüksek Komiseri Amiral de Robeck’in Mustafa Kemal Paşa için “*ittihatçıların evladı*” sözünü kullanması da İngilizlerin, Milli hareketi İttihatçılık olarak gördüğü,⁴⁰ aynı zamanda kamuoyunu bu hareket aleyhinde etkilemek amacıyla, söz konusu hareket mensuplarını saltanat ve hilafet düşmanı olmakla, ittihatçılığı canlandırmakla ve Bolşevikliği getirmeye çalışmakla suçlamışlar ve bu yönde bir propaganda faaliyeti yürütmüşlerdir.⁴¹ İtilaf Devletlerinin bu yönde bir suçlamada bulunmasının en önemli nedenlerinden biri Türk halkının yeniden örgütlenmesi ve İtilaf Devletlerine karşı yapılan direnişin önlenememesi olabilir. Ali Fuat Paşa da, İtilaf Devletlerinin Kuva-yı Milliye’yi, milleti tekrardan savaşa sokacakmış gibi göstererek, hem Milli hareketi lekelemeye hem de milletin moralini bozmaya çalıştıklarını belirtmiştir.⁴²

Milli Mücadele aleyhinde yürütülen bu propaganda çalışmaları kısmen de olsa başarılı olmuştur. I. Dünya Savaşı’nın tüm sorumluluğunun İttihatçılara yüklendiği, bir kısım aydının ve halkın İttihatçılardan hoşnut olmadığı bir dönemde, ister istemez vatan mücadelesi etrafında toplanması gereken halkın arasında fitne çıkarmak suretiyle halkı bölmeye yönelik böylesi söylemlerin yankı bulması doğaldır.

Mustafa Kemal Paşa, Milli hareketin bir ittihatçı tertibi olmadığını halka anlatabilmek için, bu hareketi mümkün olduğu kadar İttihat ve Terakkiden uzak tutmaya çalışmıştır. Mustafa Kemal Paşa’yı böyle bir politika izlemeye mecbur eden durumlardan bir tanesi, halkın büyük çoğunluğu tarafından tepki gösterilen hatta bazı kesimleri için Yunanlılarla bir tutulan İttihat ve Terakkiye karşı kamuoyunda genel bir nefret ve kin duygusunun hâkim olmasıdır. Diğer bir durum ise Damat Ferit Paşa Hükümetlerinin, Milli

³⁵ Jaeschke, *Kurtuluş Savaşı İle İlgili İngiliz Belgeleri*, s.169.

³⁶ Erik Jan Zürcher, *Milli Mücadelede İttihatçılık*, (çev. Nüzhet Salıhoğlu), (3. Baskı), İletişim Yayınları, İstanbul, 2005, s.109-110.

³⁷ Jaeschke, *Kurtuluş Savaşı İle İlgili İngiliz Belgeleri*, s. 168.

³⁸ Bayar, *Ben De Yazdım*, VII, s. 77.

³⁹ Atatürk, *Nutuk-Söylev 1919-1920*, I, s. 555-557.

⁴⁰ Jaeschke, *Türk Kurtuluş Savaşı Kronolojisi*, s. 64.

⁴¹ Avcı, *Milli Mücadele’de Propaganda Faaliyetleri*, s. 31.

⁴² Ali Fuat Cebesoy, *Bilinmeyen Hatıralar: Kuva-yı Milliye ve Cumhuriyet Devrimleri*, (Haz: Osman Selim Kocahanoğlu), Temel Yayınları, İstanbul, 2001, s.7.

Mücadele'nin bir ittifatçı oyunu olduğu yönündeki ciddi faaliyetleridir.⁴³ Bu nedenle Mustafa Kemal Paşa, içte ve dışta bu intibayı ortadan kaldırmak amacıyla yapılmakta olan faaliyetlerin İttihatçılık ile bir ilgisi olmadığını belirterek hem kamuoyunu kazanmayı hem de İtilaf Devletleri ile daha ılımlı bir şekilde ilişkiler yürütebilmeyi amaçladığı söylenebilir.

Mustafa Kemal Paşa, Milli Mücadele'nin bir ittifatçı hareketi olmadığını çeşitli yollar kullanarak, kamuoyuna kanıtlamaya çalışmıştır. Bu kapsamda başta Sivas Kongresi'ne katılanların İttihat ve Terakki ile hiçbir ilişkisi olmadığı yönünde yemin etmelerini sağlaması,⁴⁴ Padişah'a ve İstanbul'da önemli şahsiyetlere telgraflar göndermesi,⁴⁵ bu faaliyetlere örnek olarak gösterilebilir. Bu şekilde Mustafa Kemal Paşa'nın milleti bölecek, ayrıştıracak açıklamalardan ve faaliyetlerden kaçınmaya özen gösterdiği anlaşılmaktadır.

Mustafa Kemal Paşa, TBMM açıldığı andan itibaren Meclisin İttihatçılar tarafından toplandığı yönünde kamuoyunda yapılan propagandaları dikkate alarak temkinli davranmıştır. Bundan dolayı TBMM'nin 24 Nisan 1920 tarihli oturumunda, Mondros Mütarekesi'nden Meclisin açılmasına kadar geçen süreç içerisinde meydana gelen siyasi durum hakkında yaptığı konuşmada; Damat Ferit Paşa kabinesinin milletin birleşmesini ve saadetini sağlayabilecek her türlü teşebbüsü ittifatçılıkla suçlamayı kendine meslek edindiğini, Teşkilat-I Milliye'nin ittifatçılıkla herhangi bir bağlantısı olmadığını türlü vesilelerle belirttiğini ve belirtmeye de devam edeceğini ifade etmiştir.⁴⁶ Bunun yanı sıra Mustafa Kemal Paşa, İttihatçılık düşmanlığını doğru bulmadığını, memleketi harbe sürükleyenlerin haricinde de İttihatçıların bulunduğu dikkat çekerek, milletin nazarında asıl suçlu kabul edilen ittifatçıların memleketi savaşa sokanlar olduğunu vurgulamıştır. İttihat ve Terakki adı altında fenalığı adet edinmiş olan kişileri kendilerinin de tehlikeli gördüklerini belirtmiştir.⁴⁷ Aynı zamanda İstanbul'un işgali sonrasında yayınlanan ve Anadolu Hareketi'ni İttihatçılıkla suçlayan beyannamelerin “*zayıf kalpli*” insanları aldatabileceğini bu nedenle söz konusu beyannamelerin Anadolu'ya girişini engellemek için bir takım tedbirler alınmaya karar verildiğini ifade etmiştir.⁴⁸

TBMM, Damat Ferit Paşa Hükümetleri tarafından yürütülen propaganda faaliyetlerinin etkisini önlemek, halkın Milli harekete desteğini arttırmak, cephedeki askerini moralini yükseltmek ve iç kamuoyu oluşturmak için bir beyanname yayınlamıştır.⁴⁹ TBMM bu beyanname; İngilizler tarafından satın alınan ve milleti

⁴³ Emine Kısıklı, “Milli Mücadele Başlangıcında, Mustafa Kemal Paşa'nın Milli Hareketi, İttihat Ve Terakki Faaliyetlerinden Uzak Tutma Teşebbüsleri”, *Atatürk Yolu Dergisi*, III, 5, Ankara, 1990, s. 119-121.

⁴⁴ Söz konusu yemin metni: “*Saadet ve selâmet-i vatan ve milletten başka Kongre'de hiçbir maksad-ı şahsi ta'kib etmeyeceğime, vatanın inhidâmına sebep olan İttihâd ve Terakki Cem'iyeti'nin ihtiyasına çalışmayacağıma ve mevcûd fırak-ı siyâsiyyeden hiçbirisinin âmâl-i saiyâsiyyesine hâdim olmayacağıma vallâhi, billâhi.*” şeklindedir. Recep Toparlı, *4 Eylül Sivas Kongresi Tutanakları: Ek Belgeleriyle*, Buruciye Yayınları, Sivas, s. 74; Fethi Tevetoğlu, “Atatürk- İttihat ve Terakki”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, V, 15, 1989, s. 613.

⁴⁵ Mustafa Kemal Atatürk, *Nutuk-Söylev 1919-1920*, III, (4. Baskı), Türk Tarih Kurumu Yayınevi, Ankara, 1999, Ves. No: 97 (a-b), s. 1387-1397.

⁴⁶ *Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi*, 24 Nisan 1920, I, s. 20.

⁴⁷ *TBMMZC*, 24 Nisan 1920, I, s. 20.

⁴⁸ *TBMMZC*, 24 Nisan 1920, I, s. 29.

⁴⁹ TBMM, dış kamuoyunu da Milli hareket lehinde etkilemek amacıyla beyannameler hazırlamıştır. Bu beyannameler sayesinde Türk ve Müslüman dünyasının Milli harekete destek vermesi amaçlanmıştır. Bu nedenler

birbirine düşürmek amacını güden kişiler tarafından ortaya atılan Padişah'a ve Halife'ye isyan sözünün yalandan ibaret olduğu, Millet Meclisinin, Padişah'ı ve Halife'yi düşman taziyikinden kurtarmaya, Anadolu'nun parçalamasını engellemeye çalıştığını belirtmek suretiyle, yapılan propagandaların etkisini azaltmak istemiştir.⁵⁰

Milli Mücadele aleyhinde bu tür propaganda faaliyetleri içeren gazetelerdeki yazılar da TBMM'nin gündeminde yer almıştır. İzmir'in işgalinin yıl dönümü tarihi olan 15 Mayıs 1920 tarihindeki Meclis oturumunda Mersin Mebusu İsmail Safa Bey, özellikle ittihatçılık yaftasıyla Milli Mücadele aleyhine yapılan neşriyat sonucunda Müdafaa-i Hukuk Cemiyetlerinin nasıl işleyemez hale getirildiklerini şu cümlelerle dile getirmiştir. "...Avrupa'ya Türk hakkını, İzmir'in hukukunu müdafaa etmek için gönderilecek heyete para lâzım idi. Bu münasebetle livalardan herkes hissesine düşeni veriyordu. Para toplanıyordu, dehşetli hücum başladı, evet sizi tekrar soyuyorlar, verdiğiniz parayı Avrupa'da, kerhanelerde, meyhanelerde yiyecekler, milletin parasını yiyecekler, mahvedecekler diye bir hücumdur matbuatta başladı... Diğer taraftan, bu teşkilâtın içinde kirli insanlar vardır, yani ittihatçılar vardır, teşkilâtın ruhu ittihatçılıktır diye müthiş neşriyat başladı. Bir taraftan İzmir'de bulunan vali mülhakata yazdığı telgraflarda, bu paralar niçin toplanıyor, hangi kanunla yapılıyor diye sıkıştırmaya başladı. Binaenaleyh bu teşkilâtın içerisinde bulunan insanlar o kadar meyus oldular, kötürüm oldular ki, bir daha toplanamaz bir hale geldiler."⁵¹ İsmail Safa Bey'in bu ifadelerinden anlaşıldığı üzere, matbuatta yapılan bu gibi propagandalar Türk milleti üzerinde olumsuz bir etki yapmış ve halkın Kuva-yı Milliye'ye olan desteğinin azalmasına neden olmuştur. Ayrıca Mersin Mebusu İsmail Sefa Bey konuşmasının devamında " ... beş bin Türk'ün de kanı dökülmüş olduğu halde Türk gazetelerinden bazıları dediler ki, - Utanarak söylüyorum - o Türk gazeteleri, kabahat Türklere'dir. İslamlardadır, Yunanın medeni ordusu hiçbir gün bu faciaya razı değildir. Fakat İslam'ın bozuk kısımları, açık söyleyelim hatta ittihatçı kısımları buna sebep oldu."⁵² şeklindeki ifadeleri ile dönem matbuatının Yunanlılara karşı mücadele verenleri suçlamak ve İttihatçılık ithamı yönünde yaptığı propagandalara dikkat çekmiştir.

TBMM üyeleri, kendilerinin de İttihatçı olmakla suçlanacaklarının farkında olmuşlardır. 22 Mayıs 1920 tarihli meclis görüşmesinde, 56. Fırka Kumandanı Bekir Sami Bey tarafından Sevr Antlaşması hakkında gönderilen telgrafın görüşüldüğü sırada söz alan Trabzon Mebusu Ali Şükrü Bey, İngiltere Hükümetinin Mısır, Hindistan ve Afganistan'da kendisi aleyhinde çıkan olaylardan İttihat ve Terakki Cemiyeti'ni sorumlu tutarak Avrupa'da İttihat ve Terakki erkanını mücrim ve cani göstermeye çalıştıklarını ifade etmiştir. Trabzon Mebusu Ali Şükrü Bey'e göre, İngiltere Hükümetinin bu şekilde davranmasının temel sebebi ise Osmanlı Devleti'nde memleketinin istiklalini arzu eden ve bunun için çalışan aydınları ittihatçılık adı altında ezmek olduğunu belirtmiştir.⁵³ Ali Şükrü

hazırlanan risaleler, ilamlar, beyannameler, tebliğler, bildiriler vb. yayınlar Hindistan, Afganistan, Azerbaycan, Arabistan gibi Müslüman nüfusun etkin olduğu bölgelerde dağıtılmıştır. Avşar, *Milli Mücadele'de Propaganda Faaliyetleri*, s. 81.

⁵⁰ TBMMZC, 25 Nisan 1920, I, s. 60.

⁵¹ TBMMZC, 15 Mayıs 1920, I, s. 309.

⁵² TBMMZC, 15 Mayıs 1920, I, s. 311.

⁵³ TBMMZC, 22 Mayıs 1920, II, s. 17-18.

Bey, Damat Ferit Paşa Hükümetleri ve İtilaf Devletlerinin memleketin kurtulması ve bağımsız olması için çalışan herkesi İttihatçı olarak değerlendirdiğini dolayısıyla kendilerinin de memleketi kurtarmak için mesai harcadıklarına göre, aynı ithamla suçlanabileceklerini ifade etmiştir.⁵⁴ Ayrıca Saruhan Mebusu Refik Şevket Bey ise ne zaman millet kendi inisiyatifini ele almaya çalışsa, Damat Ferit Paşa Hükümeti ve Kuva-yı Milliye aleyhinde bulunan zümreler tarafından yaptıkları iş fena görülerek, yapanları İttihatçı ve yapılanları da İttihat ve Terakki faaliyeti olarak lanse edildiğini, söz konusu zümrenin halkı bu şekilde etkilemeye çalıştıklarını vurgulamıştır.⁵⁵

2. Damat Ferit Paşa Hükümetlerinin Milli Mücadele Hareketine Karşı Yaptığı Bolşeviklik Propagandası ve Türkiye Büyük Millet Meclisindeki Yansıması

Damat Ferit Paşa Hükümetleri, Milli hareketin İttihatçı olduğu yönünde yapmış olduğu propagandalarla yetinmemiş, Sovyet Rusya ile Anadolu hareketinin yakınlaşmasını fırsat bilerek, bu hareketin Bolşevik bir hareket olduğu yönünde ithamlarda da bulunmuştur. Milli Mücadele hareketini yönetenlerin, işgal devletlerine karşı Bolşeviklerle yakın ilişki kurması, Damat Ferit Paşa Hükümetleri ve Milli Mücadele'ye muhalif olan basın tarafından Anadolu Hareketi'nin bir "Bolşevik olma" girişimi olarak lanse edilmesine fırsat vermiştir.⁵⁶ Damat Ferit Paşa Hükümetleri ve muhalif basın, bu yönde bir propaganda yürüterek halkın Milli Mücadele'ye verdiği desteğin önüne geçmeyi amaçlamış olduğunu söylemek mümkündür.

Damat Ferit Paşa Hükümetleri, Anadolu hareketine "Bolşevik hareketi" ya da "Bolşeviklik" ithamlarında bulunurken, beyanname, fetva gibi her türlü vasıttan yararlanmak suretiyle, Anadolu halkını milli hareket aleyhinde etkilemeye çalışmıştır. 4 Ağustos 1920 tarihinde yayınlanan bir beyanname; İtilaf Devletleri tarafından Osmanlı Devleti'ne verilen ahitnamenin, toplanan Meclis-i Ali'de kabul edildiğini, memlekette sağduyulu ve vicdanlı insanların dışında İstanbul'da gizli ve Anadolu'da silahlı olarak Kuva-yı Milliye adı altında faaliyet gösteren İttihat ve Terakki komitesinin halkı aldattığı ifade edilmiş ve söz konusu hareket Bolşeviklikle itham edilerek bağlantısı şu şekilde belirtilmiştir: "... Usat(Asiler), Bolşeviklerden istimed ediyorlar. Millet-i Osmaniye'ye bundan büyük hüürmetsizlik olamaz ...şeriat-ı garra-yı Muhammediye'ye hüürmetkâr Türk kavmi, inkâr-ı hâk ve hakikat, iştirak-ı emvâl ve zevcât, katl-i nüfûs ve gasb-ı emvâl esasına istinâd eden ve insaniyetten ziyâde behîmiyete mütekarib bulunan bir meslek-i dalâlden ve Bolşevikler gibi Allah'ın ve insanların düşmanlarından istimedâd etmez..."⁵⁷ Yine 19 Mayıs 1920 tarihinde Kuva-yı Milliye aleyhinde bulunan Bolu mutasarrıfı Osman Kadri Bey'in yayınladığı beyanname de; Bolşeviklik, "paranın, malın, emlak ve arazinin ayak takımı yersiz yurtsuz bir takım haydutlar tarafından yağma edilerek bu haylaz, tembel, cani herifler arasında taksim edilmesi" şeklinde tanımlanmakta, "gavur icadı" olan bu adete uymayı hiçbir insanın kabul edemeyeceği vurgulanmaktadır. Ancak haydutluğa, soygunculuğa, zorbacasına hareket etmeye ve rahat yaşamaya alışmış, zevk ve sefa sürmek

⁵⁴ TBMMZC, 22 Mayıs 1920, II, s. 18.

⁵⁵ TBMMZC, 30 Eylül 1920, IV, s. 472.

⁵⁶ Akandere, Polat, Damat Ferit Paşa Hükümetlerinin Milli Mücadele Karşıtı Faaliyetleri, s. 67.

⁵⁷ Takvim-i Vakayi, 4 Ağustos 1336/1920.

ile içki içme rezaletini adet edinmiş olan ve hapisanelerden firar eden bir takım subayların; milletin ezildiğini, mahvolduğunu, kadınların dul, çocukların yetim kaldığını düşünmeden vurgunculuk devrini devam ettirmek amacıyla oldukları ifade edilmiştir. Anadolu’da yakmadıkları köy, öldürmedikleri adam, yapmadıkları cinayet kalmayan bu insanların vatani ve Padişahı kurtaracağız diyerek para ve asker topladığı belirtilerek⁵⁸ halkın milli mücadele hareketine karşı durması ve uzaklaşması amaçlanmıştır. Ayrıca bu beyanname ile Milli hareket; Bolşevik, Padişah’a isyan eden, haydutluk yapan, cinayetler işleyen bir çete olarak gösterilerek, halkın bu kişilere itibar etmesinin önüne geçilmek istenmiştir. Damat Ferit Paşa Hükümetleri bu faaliyetlerin yanında halkın dini duygularını kullanarak Anadolu halkının, Milli harekete destek vermesini engellemek ve Kuva-yı Milliye mensuplarının İttihatçı ve komünist olduğunu ilan edebilmek amacıyla, Mustafa Sabri Efendi’den İslam dininin Bolşevikliğe karşı olduğunu belirten bir de fetva almıştır.⁵⁹ Anadolu halkını galeyana getirmek amacıyla “*Bulaşıklar (Bolşevikler) geliyor! Allah’ı, mabudu tanımıyorlar. Ahaliyi kesip malını yağma ediyorlar.*”⁶⁰ şeklinde propagandalarda bulunmuşlardır.

Halkı ayaklandırmak için yapılan bu girişimlerin amacına ulaştığı söylenebilir. Nitekim Hendek ve Düzce isyanları sırasında “*Bolşevikler Hendeği bastı. Kadınlarımızı ve kızlarımızı çırılçıplak hamamlara doldurdular. Müslümanlık ve namusumuz tehlikededir*”⁶¹ yönünde yapılan propaganda sonucunda Anadolu halkı, ellerine baltaları alarak “*Nerede bulaşıklar*” diye koşuştukları bilinmektedir.⁶²

Milli Mücadele döneminde, Milli hareket aleyhinde yapılan propagandaların Anadolu’nun içlerine kadar ulaşmasında Damat Ferit Paşa Hükümetlerini destekleyen ve Anadolu hareketinin karşısında olan basın yazdığı olumsuz yazılarla halkı etkilemeye ve yönlendirmeye çalışmıştır. Bu bağlamda Alemdar gazetesinde, 29 Eylül 1919 tarihli bir makalede, mütarekeden sonra iktidarı bırakmak zorunda kalan İttihatçıların Rusya’daki hükümet düşmanı idareye (Bolşeviklik) ağızlarının suları aktığı ifade edilerek, Rusya’daki Bolşeviklik ile Anadolu’daki İttihatçılık kıyaslanmıştır. Makaleye göre; Rusya’daki Bolşevikler, Aristokrasi’yi mahvederken İttihatçılar memleketteki dengeli yaşamı mahvetmişlerdi. Yine Bolşevikler servet sahibi insanları soymaktayken, İttihatçılar zengin fakir demeden bütün halkı soymuşlardı. Bu yüzden gazeteye göre, İttihatçılık, Anadolu’da Bolşeviklikten daha çok tahribat yapmıştır. Ayrıca Bolşevikliğin, İttihatçılıktan daha iyi olduğu ifade edildikten sonra memleketin Bolşeviklik hastalığını bitireceği sırada İttihat ve Terakki, Bolşeviklerden “*zehri alan engerek yılanı gibi Bolşeviklik zehrini aldı. O zehri saf ve pak Anadolu’ya saçmak istiyor.*”⁶³ denilmek suretiyle Kuva-yı Milliye’nin Bolşeviklikle alakalı olduğu gösterilmeye çalışılmıştır. Alemdar gazetesinde başka bir makalede de yine aynı vurgu yapılmaya çalışılmış ve şu cümlelere yer verilmiştir. “*... Dün nasıl Alman istibdad-ı askerisini almakla bu gün müzmahil oldu isek şimdi de Rus Bolşevikliğine can atmakla yarın sahife-i âlemden tamamıyla silinmek istiyoruz. Revâtıb-ı*

⁵⁸ Sabahattin Selek, *Anadolu İhtilali*, I, (9-10. Baskı), Kastaş Yayınları, 2004, s. 72-74.

⁵⁹ Tunaya, *Türkiye’de Siyasal Partiler*, II, s. 296.

⁶⁰ Karaaslan, *Milli Mücadele Döneminde İç İsyanların Çıkışında Dini Faaliyet ve Propagandanın Rolü*, s. 200.

⁶¹ Cebesoy, *Mili Mücadele Hatıraları*, s. 400.

⁶² Karaaslan, *Milli Mücadele Döneminde İç İsyanların Çıkışında Dini Faaliyet ve Propagandanın Rolü*, s. 201.

⁶³ *Alemdar*, 29 Eylül 1335/1919.

ictimaiyemiz içinde bizi en ziyade tutan din-î Hilafet iken Bolşeviklikle her şeyden evvel bunları ayaklar altına almak mecnunâne, akurâne çiğnemek emelindeyiz. Karşımızda, başımızda kimler bulunduğundan ise haberimiz yok... Kuva-yı Milliye ve sahtekar Bolşeviklik propagandasıyla ne dereceye kadar dayanabiliriz bilemem"⁶⁴

21 Ağustos 1921 tarihli Peyam-ı Sabah gazetesinde, Damat Ferit Paşa Hükümetlerinde Maarif ve Dahiliye Nazırı olan Ali Kemal Bey, Kuva-yı Milliye'nin Bolşeviklik çukuruna düştüğünü iddia ederek, Anadolu'nun Yunanlılardan kurtarılmasının ancak İtilaf Devletleri ile anlaşmak ve Ankara'nın peşinden ayrılmakla mümkün olabileceğini savunmuştur.⁶⁵ Ayrıca 10 Aralık 1920 tarihinde Ali Kemal Bey, Peyam-ı Sabah gazetesinde Bolşeviklik ile Türklüğün birbirine asırlardır düşman oldukları için birleşmelerinin imkansızlığını belirtmiş, mevcut olan yakınlaşmayı ise cinnet ve afet olarak nitelmiştir.⁶⁶ Alemdar gazetesinde Mustafa Sabri Efendi ise "*Bolşevikler, münevverleri ve zenginleri kesiyorlarmış... Kuran-ı Kerim insanların servet ve maişet itibarıyla derecat-ı muhtelif ve mütefarık üzere halk olduklarını tasrih ediyor...*" O'na göre "*Bolşeviklerin soy ve amel müdafii görünmeye çalıştıkları halde zenginlerin paralarını cebren ellerinden alarak o servete konmak istiyorlardı. Bu anlayışı garipseyen Mustafa Sabri, bu anlamda Bolşeviklerinde İttihatçılara benzediğini*" ifade ediyordu.⁶⁷ Yine Alemdar gazetesinde Mahir Said imzalı bir makalede de; Kuva-yı Milliye Ruslarla birleştiği için suçlanmış, birleşmesinin nedeni ise, İttihat ve Terakki'nin savaş isteği olarak belirtilmiştir.⁶⁸ Anadolu Hareketi'ni, Bolşeviklikle suçlayan ve Damat Ferit Paşa Hükümetleri ile aynı doğrultuda hareket eden kesimlerden birisi olan Hürriyet ve İtilafçılar, "*Kahraman-ı hürriyet, Harbiye Nâzırı diktatör, emperyalist, Napolyon taslağı, şimdi de komünist... Maaheza İttihat ve Terakki muvakkaten büründüğü Kuva-yı Milliye kisvesini üzerinden atmak üzeredir.*" diyerek Milli hareketin Bolşevik olduğunu iddia etmişlerdir.⁶⁹

TBMM, Damat Ferit Paşa Hükümetlerinin ve Milli Mücadele aleyhinde olanların yapmış olduğu Bolşevik propagandası ve bunun sonuçlarının Türk halkı üzerindeki etkisini önemsemiş ve bu konu Meclis gündemine sık sık gelmiştir. Yapılan Bolşeviklik propagandası hakkında Mustafa Kemal Paşa 25 Nisan 1920 tarihli Meclis oturumunda, Makam-ı Hilafete karşı hiç kimsenin aklında olmayan yalanlar ve iftiralar ortaya atılmakta olduğunu, milli hareket aleyhinde yapılan bu iftiralardan birisinin de Bolşeviklik olduğunu ifade ettikten sonra, bu propagandaların yaptığı tesiri ise; "*Meselâ Bolşevikler geliyor. Köyümüzü, kasabamızı, harap edecek, hepimizi idam edecek, çabuk silâh başına, tabii*

⁶⁴ Alemdar, 5 Mart 1336/1920.

⁶⁵ Zeki Sarıhan, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü*, III, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1995, s. 636.

⁶⁶ Tunç, *İşgal Döneminde İstanbul Basını*, s. 301.

⁶⁷ Tunç, *İşgal Döneminde İstanbul Basını*, s. 320.

⁶⁸ Akandere, Polat, *Damat Ferit Paşa Hükümetlerinin Milli Mücadele Karşıtı Faaliyetleri*, s. 72.

⁶⁹ Tunaya, *Türkiye'de Siyasal Partiler*, II, s. 292-296. Mesut Aydın, "*Milli Mücadele Dönemi'nde Anadolu'ya Giriş ve Çıktıları Kontrol Altında Tutan Kuruluşlar*" başlıklı makalesinde; 12 Ocak 1921 tarihinde Ankara'ya ulaşan bir istihbarat bilgisine dayanarak İngilizlerin teşvik ve yardımları sayesinde İstanbul merkezli kurulan ve Anadolu'da Yunan işgali altında bulunan bölgelerde şubeler açmayı planlayan "Anti Bolşevizm Cemiyeti" ve "Anti Kemalizm Cemiyeti" adını taşıyan iki cemiyetten bahsetmektedir. Zira bu cemiyetlerin amacı, Anadolu insanının zihninde Milli Mücadele aleyhinde soru işareti yaratmak ve TBMM'nin Bolşeviklikle suçlanması için propaganda yapmaktır. Aydın, "*Milli Mücadele Dönemi'nde Anadolu'ya Giriş ve Çıktıları Kontrol Altında Tutan Kuruluşlar*", s. 25.

köylü cahil, bilmez, silâhlarını alıyor ve geliyor. Ne olduğunu anlamadan, karşı karşıya geldiği kimselerle müsademe olduktan ve bir defa kan döküldükten sonra tabiatıyla bir husumet ve anlaşamamazlık vücuda geliyor."⁷⁰ şeklinde açıklamıştır. Kırşehir Mebusu Müfit Efendi'ye göre ise; Anadolu halkının %99'unun okumamış olmasından dolayı söylenen her şeye inanması ve hilafete karşı olan bağlılığından dolayı Makam-ı Hilafet hakkında kötü söz söylendiği zaman buna karşı gelmeyi kendine vazife edinmiş olması sonucunda, Bolşeviklik yönünde yapılan propagandanın başarıya ulaştığını ve halkın galeyana geldiğini ifade etmiştir.⁷¹

TBMM'de, bazı milletvekilleri Bolşevikliğin iyi anlaşılmadığı ve ülkenin içinde bulunduğu tehditler karşısında gerçekçi bir alternatif olduğundan dolayı ülkeyi işgal eden İtilaf Devletlerine karşı Bolşeviklerle gerektiğinde işbirliği yapmanın Bolşevik olmak anlamına gelmediğini ve Bolşeviklik ile yakın münasebetlerde bulunulmasının bir anlamda mecburiyet olduğunu ifade etmişlerdir. Bu bağlamda, 11 Mayıs 1920 tarihindeki Meclis oturumunda söz alan Bolu Mebusu Tunalı Hilmi Bey, Rus Millet Komiserliği'nin Şark Müslümanlarına yaptığı tamime karşılık, milli ve dini bir vazife olarak Sovyetlere bir teşekkür yazılmasını istemiştir.⁷² Aynı oturumda Antalya Mebusu Hamdullah Suphi Bey ise ülkede Bolşevizm'in tam anlamıyla bilinmediğini, halkın Bolşevik kuvvetlerini yağmacı olarak gördüğünü ve toplumun Bolşeviklik hakkında aydınlatılması gerektiğini söylemiş ve Millet Meclisinin Bolşeviklik hakkında ne düşündüğünü açıklamasını istemiştir. Ayrıca kendisi de Bolşevizm'in İslam memleketlerinde dine tecavüzkar olmadığını düşündüğünü dile getirerek "*memleketimizdeki müstevli hain kuvvetleri kovmak için bizim en tabii müzahirimiz gelen Bolşevik kuvvetleridir.*" demiştir.⁷³ Kütahya Mebusu Besim Bey ise, bu zor durumdan kurtulmanın bir yolunun Bolşevik kuvvetlerden yararlanmak olduğunu belirterek, Bolşevikleri dini ve Müslümanlığı kurtarmak için iyi bir fırsat olarak değerlendirmişti.⁷⁴

Ali Şükrü Bey ise daha farklı bir bakış açısı ile Bolşeviklik propagandasının önce TBMM tarafından bilinmesi gerektiği üzerinde durmuştur. Hükümetin sorumluluğu üzerine alıp Bolşeviklik propagandasının ne olduğunu iyice anlayıp bunu da Meclise bildirdikten sonra halkın bu anlamda bilgilendirilmesinin daha doğru olabileceğini belirterek temkinli bir tavır göstermiştir. Ali Şükrü Bey, Bolşevizm'in emperyalizme karşı onu yıkmak için önemli bir cereyan olarak gördüğünü, eğer bilinçli bir şekilde davranılmaz ve cereyanın ne getirdiği bilinmezse İngiltere'nin ve Milli Mücadele aleyhindeki bazı cemiyetlerin ayrı ayrı ya da birlikte hareket ederek bu cereyanı olumsuz propaganda

⁷⁰ TBMMZC, 25 Nisan 1920, I, s. 48.

⁷¹ TBMMZC, 25 Nisan 1920, I, s. 49.

⁷² TBMMZC, 11 Mayıs 1920, I, s. 256-257.

⁷³ TBMMZC, 11 Mayıs 1920, I, s. 257-258.

⁷⁴ 11 Mayıs 1920 tarihli meclisin 14. oturumunda "*Rus Millet Komiserliği'nin Şark Müslümanlarına yaptığı tamime dair 15. Kolordu Kumandanlığı'ndan mevut telgraf*" hakkında yapılan görüşmeler sırasında söz alan Kütahya Mebusu Besim Bey, Bolşeviklerden gelebilecek yardım hakkında şu sözleri söylemiştir: "*Büyük Peygamberimiz diyor ki: 'Dini ve Müslümanlığı yine ondan olmayan birtakım insanlar temin ve teyit edecek', işte Allah o kuvveti bize gönderiyor. Biz Bolşeviklere mümaşat etmekle bilâkis şeriata daha fazla yaklaşıyoruz. Yine şeriat diyor ki: 'Saillerin ve mahrumların sizin mallarınızda hakkı vardır. Biz zekâtı şer'iyeyi teklif etmekle bir şey kaybetmiş olmuyoruz, bilâkis yaklaşıyoruz.*" TBMMZC, 11 Mayıs 1920, I, s. 258.

şeklinde kullanılabileceğini ifade etmiştir. Buna örnek olarak da, Teavün-ü İslam Cemiyeti'nin Bolşeviklik aleyhinde yayınladığı beyanname ile Times gazetesinde gördüğü bir mektubu göstermiştir. Bu mektuptaki “...âlemi İslam ve bilhassa Türkler Bolşevikleri kendileri için müfit telâkki ediyor, binaenaleyh bu cereyan tehlikelidir. İngiltere bunun önüne geçmek için lazım gelen propagandaları yapmalı” şeklindeki ifadelerle dikkat çekerek, Teavün-ü İslam Cemiyeti'nin beyannamesi ile Times gazetesindeki mektubun aynı doğrultuda olduğunu belirtmiştir. Bundan dolayı da Bolşeviklerle temasın şahıslar üzerinden değil Heyet-i İcraiye aracılığıyla yapılmasının daha doğru bir hareket olacağını belirtmiştir.⁷⁵ Ali Şükrü Bey'in bu ifadelerinden sonra söz hakkı alan Bolu Mebusu Tunalı Hilmi Bey, eskiden beri kendisinin Bolşevik taraftarı olduğunu belirtmiştir. Ayrıca Bolşevikliğin yeni bir kavram olmadığını, eski Yunan ve Hindistan'dan gelen bir meslek olduğunu ve kaynağını şeriatından aldığını ifade etmiştir.⁷⁶

TBMM'de, Tokat Mebusu Nazım Bey ve Mentеше Mebusu Dr. Tevfik Rüşü Bey tarafından Rusya'ya gidecek heyete tayinin Meclis kararı olmadıkça muvafık olmayacağı hakkında 22 Kasım 1920 tarihli verdikleri taktir üzerine yapılan görüşmeler sırasında da Bolşeviklik konusunda bazı görüşler ileri sürülmüştür. Söz konusu taktir hakkında konuşan Siverek Mebusu Mustafa Lütfi Bey, “... Büyük Millet Meclisinde Türkiye'de bir komünist fikri, ruhu zannetmem ki olsun, olamaz ve yalnız başına giydiği kalpağını kırmızı şeritle çevirmekle olamaz. Böyle komünistliği ben reddederim”⁷⁷ demek suretiyle bu konu hakkındaki görüşlerini belirtmiştir. Aynı taktir adına söz alan Kastamonu Mebusu Abdulkadir Kemali Bey ise, Rusya'ya gidecek olan heyetin Rusya'da yaşanan Bolşevizm'in durumunu ilmi açıdan tetkik etmek suretiyle TBMM'nin bu konu hakkındaki bilgisizliğini giderebileceğine dikkat çekmiştir.⁷⁸ Bursa Mebusu Bahattin Baha Bey ise, Komünist Fırkasını oluşturan kişilerin altı yüz seneden beri Türkiye'de yaşayan Müslümanların olduğunu ve bu kişilerin memleket için canlarını feda etmeye hazır olduklarını belirttikten sonra Bolşevikliğin Rusya'da doğmadan önce İslamiyet aleminde ortaya çıktığını belirtmiştir. Ayrıca Bahattin Baha Bey, Bolşevikliğin esasını ise, “memleketi kurtaracak, milleti kurtaracak, insaniyeti kurtaracak esasat-ı ilmeyedir.”⁷⁹ şeklinde tanımlamıştır.

14 Ağustos 1920 tarihli Meclis oturumunda Mustafa Kemal Paşa, İtilaf Devletlerinin bir yandan bütün vasıta ve kuvvetlerle Türk Milleti'ni ezmek için çalışırken, diğer yandan bütün mazlum milletleri tahlis için çalışan Bolşeviklerin, mazlum milletimize el uzatmasını engellemeye çalıştıklarını⁸⁰ ifade ettikten sonra Bolşeviklikle alakalı görüşlerini şu şekilde dile getirmektedir. “...biz memleket ve milletimizin mevcudiyetini ve istiklâlini kurtarmak için karar verdiğimiz zaman kendi nokta-i nazarlarımıza tabi bulunuyorduk. Ve kendi kuvvetimize istinat ediyorduk. Hiç bir kimseden ders almadık, hiç kimsenin muğfil mevaidine aldanarak işe girişmedik. Bizim nokta-i nazarlarımız, bizim prensiplerimiz cümlece malûmdur ki, Bolşevik prensipleri değildir ve Bolşevik prensiplerini milletimize kabul ettirmek için de şimdiye kadar hiç düşünmedik ve

⁷⁵ TBMMZC, 11 Mayıs 1920, I, s. 259- 260.

⁷⁶ TBMMZC, 11 Mayıs 1920, I, s.260.

⁷⁷ TBMMZC, 22 Kasım 1920, VI, s. 14.

⁷⁸ TBMMZC, 22 Kasım 1920, VI, s. 15.

⁷⁹ TBMMZC, 22 Kasım 1920, VI, s. 16.

⁸⁰ TBMMZC, 14 Ağustos 1920, III, s.207.

teşebbüste bulunmadık. Bizim itikadımıza göre; milletimizin temini hayat ve tealisi kendi kabiliyeti hazmiesiyle mütenasip olan nokta-i nazarlardır. Fakat esas itibariyle tetkik olunursa bizim nokta-i nazarlarımız - ki halkçılıktır - kuvvetin, kudretin, hâkimiyetin, idarenin doğrudan doğruya halka verilmesidir, halkın elinde bulundurulmasıdır. Yine şüphe yok ki, bu dünyanın en kuvvetli bir esası, bir prensiptir. Elbette böyle bir prensip Bolşevik prensipleriyle tearuz etmez. Vakıa bize Milliyetperver derler. Fakat biz öyle Milliyetperveranız ki, bizimle teşrik-i mesai eden bütün milletlere hürmet ve riayet ederiz. Onların bütün Milliyetlerinin icabatını tanırız. Bizim Milliyetperverliğimiz her halde hodbinane ve mağrurane bir Milliyetperverlik değildir ve bahusus biz İslam olduğumuz için, İslâmiyet nokta-i nazarından bizim ümmetçiliğimiz vardır ki, Milliyetperverliğin çizmiş olduğu daire-i mahdudiye namütenahi bir sahaya nakleder ve bu itibarla da bu nokta nazardan bizim istikametimizde Bolşevik istikameti görülebilir. Bahusus Bolşevizm millet içinde mağdur olan bir sınıf halkı nazarı mütalaaya alır. Bizim milletimiz ise heyeti umumiyesiyle mağdur ve mazlumdur. Bu itibarla dahi bizim milletimiz beşeriyeti tahlise müteşebbis olan kuvvetler tarafından himayeye şayestedir. Bunları söylemekten maksadım, bu noktayı açık, samimî ve katî olarak ifade ediyorum, Memleket ve milletimizi kurtarabilmek için, memleketin ahengini, intizamını muhafaza etmek lâzımdır. Her tarafta muhtelif kafaların, dimağların, vücutları teşebbüsü, memleketin içinde muhtelif cereyanlar, muhtelif vaziyetler tevlit edebilir.”⁸¹ Yani Mustafa Kemal Paşa, bu ifadeleri ile söz konusu harekete karar verirken kimseden etkilenmediklerini, Bolşevik prensiplerini benimsemediklerini ve halka da benimsetmek gibi çabalarının olmadığını belirterek Milli hareket hakkında yapılan Bolşeviklik propagandasını ret etmiştir.

TBMM, genel anlamda Milli Mücadele aleyhinde olumsuz şekilde yapılan Bolşeviklik propagandasını kabul etmemekle birlikte bu propagandaya karşı tedbir alırken temkinli yaklaşıma çalışmıştır. Çünkü Mustafa Kemal Paşa, Milli Mücadele’yi kazanmak için kuvvete dayanmak zorunluğunu fark etmiş ve bu kuvveti sağlayabilmek için ise, büyük bir devletin yardımına ihtiyaç olduğunu görmüştür. İtilaf Devletlerinden yardım almanın mümkün olmadığı dönemde, bu yardımı sağlayabileceği tek devlet olarak Rusya’yı görmektedir.⁸² Fahri Belen’e göre, “Mustafa Kemal Paşa Bolşeviklikle değil, Bolşevik Hükümeti ile anlaşmak istiyordu.”⁸³

TBMM, Bolşeviklerden yardım almak ve anlaşmak amacıyla Bekir Sami Bey’i Moskova’ya göndermiştir. Bekir Sami Bey, Moskova’da temaslarda bulunurken, Milli Mücadeleciler Bolşeviklerle girişilen teşebbüslere karşı mebusların ve halkın tepkisini önlemek amacıyla bir takım faaliyetlere girişmiştir. Bu bağlamda Denizli Mebusu Hakkı Behiç Bey, Milli Mücadele’nin kazanılmasının tek yolunun Bolşeviklik olduğunu anlatmaya çalışmıştır. Ayrıca eski kaymakamlardan Vakkas Ferit Bey’de, komünizm lehinde konuşmalar yapmakta, halkı ve mebusları tek kurtuluş çaresinin komünizm olduğuna inandırmaya çalışmaktadır. Vakkas Ferit Bey’in bu çalışmaları neticesinde bazı mebuslar komünizmin bir an önce Türkiye’de ilan edilmesini dahi talep etmeye başlamışlardır. Bu şekilde TBMM, hem Bolşevikleri tutum ve davranışlarının samimi

⁸¹ TBMMZC, 14 Ağustos 1920, III, s.210.

⁸² Mahmut Goloğlu, 3. *Meşrutiyet*, (1. Baskı), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2010, s. 260.

⁸³ Fahri Belen, *Türk Kurtuluş Savaşı*, (1. Baskı), Yeditepe Yayınları, İstanbul, 2014, s.241.

olduğuna inandırmaya çalışmak suretiyle daha avantajlı bir anlaşma imzalamak isterken hem de Bolşeviklerle kurulacak ilişki nedeniyle halkın tepkisini azaltmayı amaçlamıştır.⁸⁴

TBMM'nin Bolşeviklik hakkında yürütmüş olduğu bu faaliyetlerin aynı zamanda politik amaçlı olduğunu söylemek mümkündür. Çünkü Londra Konferansı sırasında Bekir Sami Bey, Tan gazetesi muhabirine verdiği röportajda; “...Bolşevizm'e gelince, Moskova'dan avdet etmiş olmak münasebetiyle kesin söyleyebilirim ki Türkiye hiçbir zaman Bolşevik olmadı ve olmayacaktır. Biz komşularımızın umur-ı dâhiliyesiyle meşgul olmamız lazım geldiğini kabul ediyoruz. İşte bu sebepten dolaydır ki, tarz-ı idaremizdeki itilaf bizi Ruslar ile hüsn-ü münasebatta bulunmaktan men edemez. Bütün garp aleyhimizde idi. Şarttaki komşularımızı da aleyhimize çevirmemek çaresini aradık. Sovyetlerle müşterek hareketimiz buna inhisar ediyor”⁸⁵ ifadelerini kullanması, TBMM'nin Bolşeviklerle yakın ilişkiler kurmasının nedeninin siyasi çıkarlar olduğunu kanıtlar niteliktedir.

Milli Mücadele'yi yönetenlerin, bu mücadeleyi başarıya ulaştırmak amacıyla Sovyet Rusya ile yakın ilişkiler kurmaya çalıştığını söylemek mümkündür. Milli Mücadele mensuplarının içerisinde Bolşevikliğe sempati duyan bazı kişiler olmakla beraber, Milli hareketi yönetenlerin, Sovyet Rusya ile yakın ilişkiler kurması siyasi, ekonomik ve askeri bir takım gerekliliklerden kaynaklanmaktadır. Çünkü Milli Mücadele'nin silah kullanarak kazanılabileceğinin farkına varan Mustafa Kemal Paşa ve arkadaşları, bu silah ve para ihtiyacını karşılamak amacıyla Sovyet Rusya ile yakın ilişkiler kurmanın bir mecburiyet olduğunu anlamışlardır. Ancak Sovyet Rusya'nın yaymaya çalıştığı Bolşevikliğin, Türk Milleti'nin gelenek ve göreneklerine uygun olmadığı fikri üzerinden hareket eden Milli Mücadele aleyhtarı kesim, Milli hareket mensuplarının Sovyet Rusya ile ilişkiler kurmasını Bolşevik olma propagandası halinde kullanmak suretiyle Anadolu halkını bu harekete karşı kıskırtmaya çalışmıştır. Milli hareket aleyhtarı kesim, bu propaganda sonucunda kısmen başarı sağlamışlarsa da, netice itibari ile Anadolu Hareketi'ni yönetenler durumun üstesinden gelebilmişlerdir.

Sonuç

Tarihin ilk devirlerinden itibaren çeşitli amaçlarla kullanılan propaganda yöntemleri XX. yüzyıla birlikte bazı dönemlerde bir silaha dönüşmüştür. I. Dünya Savaşı'ndan sonra Türk Milleti adına ölüm kalım mücadelesi sayılabilecek Milli Mücadele Dönemi'nde de etkin bir şekilde kullanılmıştır. Söz konusu dönemde İtilaf Devletleri, Damat Ferit Paşa Hükümetleri ve Milli harekete muhalif olan kesimler tarafından Milli mücadelenin başarısız olması için kullanılırken, Milli hareket mensupları tarafından ise Milli harekete karşı olan grupların yaptığı propaganda faaliyetlerinin etkisini azaltmak için kullanılmıştır.

Mondros Mütarekesi'nden sonra fiili olarak bağımsızlığını kaybeden Damat Ferit Paşa Hükümetleri, genel olarak İtilaf Devletleri yanlısı bir politika izlemek zorunda kalmıştır. Bu sayede Osmanlı Devleti'nin varlığını sürdürüleceğine inanan Osmanlı yöneticileri, aynı zamanda İtilaf Devletlerini rahatsız edebilecek ve kendi iktidarlarını sınırlandıracak oluşumlara karşı da mücadelecî bir tavır takınmışlardır. Bundan dolayı İtilaf Devletleri tarafından girilen haksız işgallere karşı tepki gösteren, bu işgallere karşı halkı

⁸⁴ Goloğlu, 3. Meşrutiyet, s. 278-279.

⁸⁵ Akandere, Polat, Damat Ferit Paşa Hükümetlerinin Milli Mücadele Karşıtı Faaliyetleri, s. 77.

örgütlemeye çalışan Milli harekete karşı da çeşitli vasıtalar ile karşı koymaya çalışmışlardır. Bu vasıtalardan bir tanesi de propaganda silahıdır.

Mütareke Dönemi'nde beş defa sadrazamlığa getirilen Damat Ferit Paşa Hükümetleri zamanında Milli harekete karşı olan menfi tavır daha da sertleşmiş, bu harekete karşı yürütülen faaliyetler arasında propaganda önemli bir yer tutmuştur. Bu propagandalardan en önemlileri ise Milli hareketin ve mensuplarının İttihatçı ve Bolşevik olduğu yönünde yapılan propagandalardır. Damat Ferit Paşa, Osmanlı Devleti'ni savaşa sokmakla suçlanan İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne karşı halkın tepkisini bildiğinden dolayı Milli hareket mensuplarını İttihatçı olmakla suçlamıştır. Aynı zamanda Türk milletinin geleneklerine ve dini duygularına sadık olduğunu düşünerek Anadolu hareketini, Bolşeviklik hareketi olarak lanse etmeye çalışmıştır. Bu sayede de Milli mücadele hareketinin başarıya ulaşmasını engellemeyi amaçlamıştır. Damat Ferit Paşa Hükümetlerinin bu yöndeki politikalarını Milli harekete karşı olan gruplar ile İtilaf Devletleri de desteklemişlerdir.

Damat Ferit Paşa'nın bu propaganda faaliyetleri 23 Nisan 1920 tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisinin açılması ile birlikte, meclisin çeşitli oturumlarında gündeme gelmiş ve tartışılmıştır. Meclis açıldığı ilk andan itibaren TBMM'nin, ittihatçılar tarafından açılmadığını beyanname, fetva, demeç vb. yöntemlerle halka anlatılmaya çalışılmıştır. TBMM, kendisinin Bolşeviklik hareketi olmadığını yönünde Anadolu halkını ikna etmeye çalışırken, bir yandan da böylesi bir kritik dönemde yardım alabileceği tek devlet olan Sovyet Rusya Hükümeti'ni de kaybetmemek için uğraşmıştır.

Damat Ferit Paşa Hükümetleri tarafından Milli hareketin İttihatçı ve Bolşevik olduğu yönünde yapılan propagandalar bir takım sorunlar yaratmıştır. Ancak gerek Mustafa Kemal Paşa'nın gerekse de TBMM'nin almış olduğu önlemler neticesinde Damat Ferit Paşa Hükümeti amacına ulaşamamış, Türk Milleti'nin Milli Mücadeleye verdiği desteği engelleyememiştir.

Kaynaklar**A. Resmi Yayınlar**

- Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi, (24 Nisan 1920), Devre: I, Cilt: I.
 Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi, (25 Nisan 1920), Devre: I, Cilt: I.
 Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi, (11 Mayıs 1920), Devre: I, Cilt: I.
 Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi, (15 Mayıs 1920), Devre: I, Cilt: I.
 Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi, (22 Mayıs 1920), Devre: I, Cilt: II.
 Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi, (14 Ağustos 1920), Devre: I, Cilt: III.
 Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi, (30 Eylül 1920), Devre: I, Cilt: IV.
 Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi, (22 Kasım 1920), Devre: I, Cilt: VI.

B. Gazeteler

- Alemdar
 Takvim-i Vakayi

C. Kitap ve Makaleler

- Akandere, Osman, Polat, Hasan Ali, *Damat Ferit Paşa Hükümetlerinin Milli Mücadele Karşısı Faaliyetleri*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2011.
- Akandere, Osman, “Damat Ferit Paşa Hükümetleri Döneminde Kuva-yı Milliye Hareketine Yöneltilen İthamlar”, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S.16, 1-33.
- Akşin, Sina, *Damat Ferit Paşa Hükümetleri ve Milli Mücadele*, I, (2. Baskı), İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2004.
- Akyüz, Yahya, *Kurtuluş Savaşı ve Fransız Kamuoyu 1919-1922*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1975.
- Atatürk, Mustafa Kemal, *Nutuk-Söylev 1919-1920*, I-III, (4. Baskı), Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1999.
- Avşar, Servet, *Milli Mücadele’de Propaganda Faaliyetleri (1918-1923)*, (Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi), Isparta, 2010.
- Aydın, Mesut, “Milli Mücadele Dönemi’nde Anadolu’ya Giriş ve Çıkışları Kontrol Altında Tutan Kuruluşlar”, *Atatürk Yolu Dergisi*, Yıl: 3, 5, Ankara, 1990, 21-47.
- Bayar, Celal, *Ben De Yazdım*, VII, Sabah Kitapları.
- Belen, Fahri, *Türk Kurtuluş Savaşı*, (1. Baskı), Yeditepe Yayınları, İstanbul, 2014.
- Brown, J.A.C., *Beyin Yıkama*, (çev. Behzat Tanç), Boğaziçi Yayınları, İstanbul, 1973.
- Cebesoy, Ali Fuat, *Milli Mücadele Hatıraları*, (ed. Osman Selim Kocahanoğlu), Temel Yayınları, İstanbul, 2000.
- Cebesoy, Ali Fuat, *Bilinmeyen Hatıralar: Kuva-yı Milliye ve Cumhuriyet Devrimleri*, (Haz: Osman Selim Kocahanoğlu), Temel Yayınları, İstanbul, 2001.
- Demirbaş, Osman, *İttihat Ve Terakki Cemiyeti Ve Milli Mücadele*, (İstanbul Üniversitesi, Atatürk İlkeleri Ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi), İstanbul, 1999.
- Dönmez, Cengiz, *Milli Mücadele’ye Karşı Bir Cemiyet: İngiliz Muhipleri Cemiyeti*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 1999.

- Goloğlu, Mahmut, 3. *Meşrutiyet*, (1. Baskı), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2010.
- Karaaslan, Halis, *Milli Mücadele Döneminde İç isyanların Çıkışında Dini Faaliyet ve Propagandanın Rolü*, (Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi), İzmir, 1997.
- Karabekir, Kazım, *Gizli Harp İstihbarat*, (Haz: Emrullah Tekin), Kamer Yayınları, İstanbul, 1998.
- Kısıklı, Emine, “Milli Mücadele Başlangıcında, Mustafa Kemal Paşa’nın Milli Hareketi, İttihat Ve Terakki Faaliyetlerinden Uzak Tutma Teşebbüsleri”, *Atatürk Yolu Dergisi*, III, 5, Ankara, 1990, s. 109-127.
- Kocaoğlu, Bünyamin, *Mütarekede İttihatçılık: İttihat ve Terakki Fırkası’nın Dağılması (1918-1920)*, (ed. Osman Selim Kocahanoğlu), Temel Yayınları, İstanbul, 2006.
- Kutay, Cemal, *Siyasi Mahkûmlar Adası: Malta*, (neş. Mustafa Unan), Tarih Yayınları Müessesesi, İstanbul.
- Küçüköğlü, Bayram, *Milli Mücadele Sürecinde Uygulanan Propaganda Yöntemleri ve Atatürk’ün Propaganda Kişiliği*, (Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Diyarbakır, 2005.
- Jaeschke, Gotthard, *Türk Kurtuluş Savaşı Kronolojisi*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1970.
- Jaeschke, Gotthard, *Kurtuluş Savaşı İle İlgili İngiliz Belgeleri*, (çev. Cemal Köprülü), (3. Tıpkı Basım), Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 2011.
- Özkan, Hülya, *Damat Ferit Paşa Hükümetleri ve Milli Mücadele Karşısı Faaliyetleri*, (4 Mart 1919-16 Ekim 1920), Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1994.
- Sarıhan, Zeki, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü*, I-III, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1995.
- Selek, Sabahattin, *Anadolu İhtilali*, I, (9-10. Baskı), Kastaş Yayınları, 2004.
- Sun Tzu, *Savaş Sanatı*, (çev. Sibel Özbudun), Anahtar Kitapları Yayınevi, İstanbul, 1996.
- Tevetoğlu, Fethi, “Atatürk- İttihat ve Terakki”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, V, 15, 1989, 613-623.
- Toparlı, Recep, *4 Eylül Sivas Kongresi Tutanakları: Ek Belgeleriyle*, Buruciye Yayınları, Sivas.
- Tunaya, Tarık Zafer, *Türkiye’de Siyasal Partiler: Mütareke Dönemi*, II, (2. Basım), İletişim Yayınları.
- Tunç, Salih, *İşgal Döneminde İstanbul Basını (1918-1922)*, (İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi), İstanbul, 1999.
- Qualter, Terence H., “Propaganda Teorisi ve Propagandanın Gelişimi”, (çev. Ünsal Oskay), *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilimler Fakültesi Dergisi*, XXXV, 1-4, Ankara, 1992, s.279.
- Zürcher, Erik Jan, *Milli Mücadelede İttihatçılık*, (çev. Nüzhet Salihoğlu), (3. Baskı), İletişim Yayınları, İstanbul, 2005.